

De pandheren van Kerkom, Muizen, Buvingen, Borlo en Jeuk, 1589-1796

Rombout Nijssen

Vijf heerlijkheden in het bisschoppelijk domein (tot 1589/1619)

De hoeksteen van de gerechtelijke organisatie op plaatselijk vlak in het ancien régime, was de *heerlijkheid*. In de regel wordt een heerlijkheid gedefinieerd als *het grondgebied waarbinnen een heer het recht had om in eigen naam publiekrechtelijk gezag over de inwoners uit te oefenen*¹. In bronnen uit het ancien régime uit het Luikse en het Loonse wordt met *seigneurie* of *heerlijkheid* echter dikwijls het *heerschap* bedoeld: *het recht om binnen een bepaald grondgebied in eigen naam publiekrechtelijk gezag over de inwoners uit te oefenen*. De persoon of de organisatie² die een heerlijkheid bezat, bezat immers daardoor niet zozeer een grondgebied, als wel het recht en de plicht om in die plaats een aantal bevoegdheden van publiekrechtelijke aard uit te oefenen.

De voornaamste en meest kenmerkende bevoegdheid van de heer van een heerlijkheid bestond in het vervolgen van verdachten van misdrijven door hen op te sporen, hen voor de schepenbank te brengen en daar tegen hen te procederen. Veel heren oefenden die bevoegdheid niet zelf uit, maar stelden daarvoor een drossaard aan. Indien er binnen het grondgebied van de heerlijkheid een schepenbank zetelde, dan had de heer ook het recht en de plicht om rechters aan te stellen in die schepenbank. Een groot aantal particuliere heren bezat ook het recht op de jacht in hun heerlijkheid, maar dat was zeker niet overal het geval. Of een heer nog andere zakelijke heerlijke rechten bezat, zoals het recht om een banmolen of een banpaanhuis uit te baten, of het recht op de bomen die langs de weg geplant waren, of een

---

¹ H. COPPENS, *Heerlijkheden (9de eeuw-1795)*, in: *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795 [Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën. Studia, 82]*. Brussel, 2000, p. 673.

² Niet alleen personen konden een heerlijkheid bezitten. Sommige heerlijkheden waren in het bezit van een abdij of van een kapittel of van een ridderorde. Volgens interne regelingen, die konden verschillen van organisatie tot organisatie, werden de *heerlijke* bevoegdheden uitgeoefend door bijvoorbeeld de abt, een kanunnik of een commandeur.

ander zakelijk recht, hing af van plaatselijk gewoonterecht. Het bezit van een heerlijkheid impliceerde ook niet altijd het bezit van een kasteel of van belangrijke landerijen in die plaats. In veel dorpen, met name waar de heerlijkheid een leen was dat gedurende generaties in het bezit was van een particuliere familie, was dat meestal wel het geval en vormden de heerlijkheid en het kasteel met een aantal landerijen soms samen één leengoed. Noodzakelijk was dat echter niet. Doordat in het ancien régime ook publiekrechtelijk gezag tot op zekere hoogte een goed was dat verhandeld kon worden, is het zelfs niet ondenkbaar dat iemand die in een bepaalde plaats geen onroerende goederen bezat, daar toch de *heerlijkheid* verwierf. In de praktijk zal het in veel gevallen wel zo zijn dat mensen of organisaties die ergens een heerlijkheid verwierven, in die plaats eerder al min of meer belangrijke bezittingen verworven hadden.

Heerlijkheden worden op verschillende wijzen ingedeeld. Zo wordt er wel eens onderscheid gemaakt tussen *allodiale* heerlijkheden en leenheerlijkheden of *feodale* heerlijkheden. Met de eerste categorie worden dan die heerlijkheden bedoeld die niet in leen gehouden werden, terwijl de feodale heerlijkheden van een andere heer, meestal de vorst, in leen gehouden werden. Zowel in *allodiale* heerlijkheden als in leenheerlijkheden werden de heerlijke rechten uitgeoefend door particuliere heren, en niet door de vorst zelf. Daarom worden deze twee categorieën ook *particuliere* heerlijkheden genoemd.

Andere heerlijkheden maakten deel uit van het vorstelijk domein. In het prinsbisdom Luik werd daar het domein van de Luikse *Bisschoppelijke Tafel* mee bedoeld. Een aantal daarvan werd vanaf het einde van de zestiende eeuw aan particuliere heren *verpand*. *Pandheerlijkheden* onderscheidden zich van zogenaamde *erfheerlijkheden* doordat de vorst ze, wanneer hem dat opportuun leek, weer aan de heer waaraan hij hen had toevertrouwd kon onttrekken. Leenheerlijkheden en allodiale heerlijkheden daarentegen waren te beschouwen als volle eigendom van hun bezitter. Zolang hij de formaliteiten vervulde die aan het bezit ervan verbonden waren, werd hij in zijn bezit niet gestoord.

Van de heerlijkheden Kerkom, Muizen, Buvingen, Borlo en Jeuk wordt aangenomen dat zij vanouds behoorden tot het domein van de graven van Loon³, dat in 1361 in zijn geheel in bezit werd genomen door de bisschoppen van Luik. Dat betekende niet dat de bisschoppen er de bezitters waren van alle landerijen, maar wel dat zij er het *heerlijk* gezag uitoefenden. De bisschoppen vertrouwden de praktische werkzaamheden in verband met het beheer en het bestuur van de heerlijkheden in hun domein aan twee verschillende instellingen toe. Het

---

³ J. BAERTEN, *De kaart van het graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijk domein - De steden*, in: *Limburg* 44, 1965, p. 190-236; J. BAERTEN, *Het graafschap Loon (11de-14de eeuw) - Ontstaan - Politiek - Instellingen* [*Maaslandse Monografieën*, 9]. Assen, 1969, p. 105.

financieel beheer van dit domein was oorspronkelijk toevertrouwd aan plaatselijke ontvangers die ondergeschikt waren aan een ontvanger-generaal. Vanaf het begin van de zestiende eeuw stonden deze ontvangers onder het gezag en toezicht van de bisschoppelijke *Rekenkamer*⁴. In Kerkom, Muizen en Borlo bezat de *Bisschoppelijke Tafel* overigens een vrij belangrijk geheel van landerijen en renten. Het beheer van die bezittingen - niet van de *heerlijkheden* - behoorde tot de taken van de bisschoppelijke ontvanger voor Sint-Truiden en omgeving⁵. Bestuurstaken die in particuliere heerlijkheden door de plaatselijke heer werden uitgeoefend, vormden in de bisschoppelijke heerlijkheden het activiteitenterrein van de *Geheime Raad*. Deze vergadering van raadgevers van de bisschop in bestuurszaken groeide uit tot het centrale regeringsorgaan van het prinsbisdom Luik en bestuurdde als zodanig het hele vorstendom, maar zij stond de bisschop tegelijkertijd bij in de uitoefening van zijn bestuurlijke bevoegdheden als plaatselijke heer in de heerlijkheden van zijn domein. Over de aanstelling van gerechtsofficieren en schepenen bijvoorbeeld, in heerlijkheden die tot het bisschoppelijk domein behoorden, werd besloten in de *Geheime Raad*.

De oorspronkelijke verpandingen (1589/1619)

In wat volgt zal blijken dat de geschiedenis van de vijf dorpen nauw vervlochten is. Vanaf het einde van de zestiende eeuw werden alle vijf deze heerlijkheden aan particuliere heren verpand. De verpanding van een heerlijkheid hield in dat de oorspronkelijke heer - in dit geval de *Rekenkamer* namens de bisschop van Luik - in ruil voor een intrestloze lening met een onbepaalde looptijd, het recht afstond om in de heerlijkheid in kwestie de heerlijke rechten uit te oefenen. De *Rekenkamer* behield het recht om wanneer zij dat wenste weer een einde te maken aan de verpanding, door de pandsom terug te betalen aan de pandheer of zijn erfgenamen. Tot de heerlijke rechten die onderwerp waren van de verpanding behoorden het recht om verdachten van criminele feiten te vervolgen, om de gerechtsofficieren, schepenen en medewerkers van de schepenbank aan te stellen, en het recht op de jacht in de heerlijkheid. De inkomsten die de *Rekenkamer* in de verpande heerlijkheden inde uit bijvoorbeeld cijnzen, renten of pachten, werden niet verpand. Het bezit van land of van andere onroerende goederen en rechten maakte immers geen deel uit van de *heerlijkheid*.

---

⁴ G. HANSOTTE, *Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège aux temps modernes*. Brussel, 1987, p. 93-97.

⁵ E. FAIRON, *Inventaire des archives de la Chambre des comptes [Archives de l'Etat à Liège. Inventaires, 16]*. Tongeren, 1937, p. 64-65.

De heerlijkheid Kerkom werd op 5 oktober 1589 voor een pandsom van 1000 gulden aan Willem van Kerckem verpand⁶. Deze Willem van Kerckem⁷ was de zoon van Adam van Kerckem, heer van Kozen (sinds 1554) en van Neerharen (sinds 1586), en stadhouder van de *Leenzaal van Kuringen*. Na het overlijden van zijn vader omstreeks op 10 januari 1591⁸ erfde Willem van Kerckem de heerlijkheid Neerharen, die een leen was van de *Leenzaal van Kuringen*. Als opvolger van zijn vader in de functie van stadhouder (1591-1634) van de *Leenzaal van Kuringen* – het centrale leenhof van het graafschap Loon – en als raadsheer in de *Gewone Raad* in Luik (1601-1607) was hij één van de voornaamste Loonse edelen van zijn tijd.

Wellicht was het aan de invloed die zijn familie aan het Luikse hof genoot te danken dat hij in 1589 de kans kreeg de heerlijkheid Kerkom te panden. Het is niet uitgesloten dat hij bij zijn besluit om Kerkom te panden in het bijzonder aangetrokken werd door de gelijkkluidendheid van zijn naam en die van het dorp. Bijzondere financiële belangen of onroerende bezittingen had hij in Kerkom niet. Het landgoed dat later het *Rood Kasteel* genoemd zou worden bijvoorbeeld, was omstreeks 1600 in het bezit van Willem van Alsteren, die het in 1585 voor de *Leenzaal van Kuringen* verhuurde, en van diens zoon Hendrik van Alsteren. Het zogenoemde *Wit Kasteel* was in het bezit van de familie de Hinnisdael⁹.

Op 18 november 1619 breidde Willem van Kerckem zijn patrimonium in de streek gevoelig uit door voor een pandsom van 300 rijksdaalders¹⁰ of 1200 gulden ook de heerlijkheden Muizen en Buvingen te panden¹¹. Buvingen stond hij echter binnen het jaar voor 100 rijks-

---

⁶ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 123; S. BORMANS, *Chambre des Finances des princes-évêques de Liège. Tables des octrois et des rendages*, in: *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois* 7, 1865, p. 38.

⁷ Voor een geschiedenis van de familie van Kerckem, zie: L. DE CRASSIER, *Notice sur la seigneurie de Neerhaeren*, in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 63, 1927, p. 412-425; J. PAQUAY, *Kerkom*, in: *Verzamelde Opstellen* 11, 1935, p. 357-364.

⁸ De grafsteen van Adam van Kerckem en zijn echtgenote Walburgis van Horion is te zien in de parochiekerk van Neerharen. Zie E. VAN CASTER & R. OP DE BEECK, *De grafkunst in Belgisch Limburg*. Assen, 1981, p. 176-177; L. DE HERCKENRODE, *Collection de tombes, épitaphes et blasons ... de la Hesbaye*. Gent, 1845, p. 221.

⁹ J. PAQUAY, *Kerkom*, in: *Verzamelde Opstellen* 11, 1935, p. 352-356.

¹⁰ De rijksdaalder is een grote zilveren munt, die vanaf 1566 door verschillende Duitse vorsten en steden geslagen werd. Vanaf 1583 werd hij ook in diverse provincies in de Republiek der Verenigde Nederlanden geslagen. De pattacon is eveneens een zilveren munt. Zij werd vanaf 1612 in de Spaanse Nederlanden geslagen door de aartshertogen Albrecht en Isabella en later door Filips IV van Spanje.

¹¹ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 118, fol. 63r-v; S. BORMANS, *Chambre des Finances des princes-évêques de Liège. Tables des octrois et des rendages*, in: *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois* 7, 1865, p. 50.

daalders aan de abt van de benedictijnenabdij van Sint-Truiden af. Op 23 september 1620 bekrachtigde en registreerde de *Rekenkamer* deze overeenkomst¹².

Op 18 november 1619 vond overigens één van de grootste verpandingsoperaties van bisschoppelijke heerlijkheden plaats. Die dag werden tientallen heerlijkheden uit het domein van de *Bisschoppelijke Tafel* in naam van Ferdinand van Beieren¹³ aan particuliere heren verpand. Naast Muizen en Buvingen hoorden ook Borlo en Jeuk daar bij¹⁴. Zij werden voor een pandsom van 600 rijksdaalders verpand aan het kapittel van Sint-Jan-de-Evangelist uit Luik¹⁵. Aangezien de rijksdaalder in rekeningen uit die periode in de regel een bedrag vertegenwoordigde van 4 gulden, kan het pandbedrag voor de heerlijkheden Borlo en Jeuk berekend worden op 2400 gulden. Blijkbaar werd de financiële inspanning van het kapittel door de inwoners van Jeuk op prijs gesteld. Zij besloten 's anderendaags, op 19 november, immers om het kapittel in financieel opzicht tegemoet te komen en het een jaarlijkse rente van 60 gulden te schenken, die eventueel afgekocht kon worden aan “de 15de penning”, of voor 900 gulden¹⁶. Het Luikse Sint-Janskapittel had overigens, als heer van het cijnshof van Sint-Jan in Jeuk, al veel zakelijke belangen in het dorp¹⁷. Het pandheerschap van Borlo daarentegen werd door het Sint-Janskapittel op 11 maart 1620 voor 630 gulden doorverkocht aan de abdi van Sint-Truiden¹⁸.

Aan het einde van het jaar 1620, was het heerschap van de vijf dorpen, die tot 1589 samen deel uitmaakten van het domein van de bisschoppen van Luik, verdeeld over Willem van Kerckem (Kerkom en Muizen), de abt en de abdi van Sint-Truiden (Buvingen en Borlo) en het Luikse kapittel van Sint-Jan-de-Evangelist (Jeuk). Van dan af zou het heerschap van deze vijf dorpen door koop en erfenis veelvuldig van bezitter veranderen, waarbij nu eens deze en dan weer gene heerlijkheden in handen van dezelfde bezitters kwamen.

---

¹² Rijksarchief Hasselt, *Archief van de abdi van Sint-Truiden*, nr. 28, p. 117; nr. 916, nr. 920; *Oorkonden van de abdi van Sint-Truiden*, nr. 2726; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 118, fol. 63r-v.

¹³ Ferdinand van Beieren regeerde over het prinsbisdom Luik van 1612 tot 1650. Hoewel hij geen priester was, stond hij niet alleen aan het hoofd van het bisdom Luik, maar ook van het aartsbisdom Keulen en van de bisdommen Munster, Hildesheim en Paderborn. Hij verbleef meestal niet in Luik maar elders in het keizerrijk.

¹⁴ Andere bisschoppelijke heerlijkheden in het huidige Limburg die dezelfde dag verpand werden zijn Engelmanshoven, Gelinden, Gíngelom, Gotem, Groot-Gelmen, Hoeselt, Klein-Gelmen, Kwaadmechelen, Mal, Mettekoven, Millen, Opheers, Opoteren, Stevoort, Val en Velm. Zie S. BORMANS, *Chambre des finances des princes-évêques de Liège. Table des octrois et rendages*, in: *Bulletin de L'Institut Archéologique Liégeois* 7, 1865, p. 48-52.

¹⁵ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 118, fol. 36r, nr. 123; S. BORMANS, *Chambre des Finances des princes-évêques de Liège. Tables des octrois et des rendages*, in: *Bulletin de l'Institut Archéologique Liégeois* 7, 1865, p. 49. Zie ook L. LAHAYE, *Inventaire analytique des chartes de la collégiale de Saint-Jean l'Évangéliste à Liège*. Brussel, 1921-1931.

¹⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de heren van Jeuk*, nr. 1.

¹⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van het Sint-Janshof in Jeuk*.

¹⁸ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de abdi van Sint-Truiden*, nr. 916.

De heerlijkheid Kerkom in het bezit van de families van Kerckem, d'Oijenbrugge en van Schoor (1589-1776)

Kerkom kwam na het overlijden van Willem van Kerckem in 1634 in het bezit van zijn oudste zoon Ernest (1634-1651)¹⁹. Ernest van Kerckem was kanunnik in het Luikse Sint-Lambertuskapittel. Hij liet de heerlijkheid op zijn beurt na aan zijn broer Frans van Kerckem (1652-1660)²⁰, die eerder al de heerlijkheid Neerharen van zijn vader geërfd had. Vervolgens kwam Kerkom in het bezit van Willem Karel van Kerckem, de oudste zoon van Frans en Marie de Fourneau. Hij kreeg de heerlijkheid in 1655 van zijn ouders ter gelegenheid van zijn huwelijk met Philippe Magdalena Amand.

De omstandigheden waarin de heerlijkheid Kerkom in handen kwam van de familie d'Oijenbrugge van Duras, wordt noch door het archief van de schepensbank van Kerkom, noch door het archief van de Luikse *Rekenkamer* gedocumenteerd. Vast staat dat de schepenen van Duras in 1687 Antoon Jeroen d'Oijenbrugge²¹ *heer van Kerkom* noemden, en dat deze op 12 februari van dat jaar niet nader bepaalde rechten op de heerlijkheid tijdelijk overdroeg aan Arnold Jamar²². Wellicht maakte het feit dat Antoon Jeroen d'Oijenbrugge niet alleen kanunnik in het kathedraalkapittel was, maar ook kanselier van de bisschop en vanaf 1679 voorzitter van de *Rekenkamer*, het voor hem vrij eenvoudig om de heerlijkheid te verwerven. In 1702 liet de kanunnik de pandheerlijkheid over aan een van zijn neven uit de familie d'Oijenbrugge²³.

Deze verkocht de heerlijkheid op 7 mei 1706 aan Lambert van Schoor van Sint-Truiden. Pas jaren later, op 14 februari 1713, liet van Schoor de notariële akte waarin de verkoop geregeld werd, door de *Rekenkamer* bevestigen en registreren²⁴. Van Lambert van Schoor vererfde de pandheerlijkheid op zijn zoon Hendrik Lambert van Schoor. Deze zou ongestoord in het bezit van de heerlijkheid blijven tot hij op 30 januari 1776 overleed.

---

¹⁹ Ernest was de oudste zoon van Willem van Kerckem uit zijn eerste huwelijk, met Elisabeth de Borchgrave.

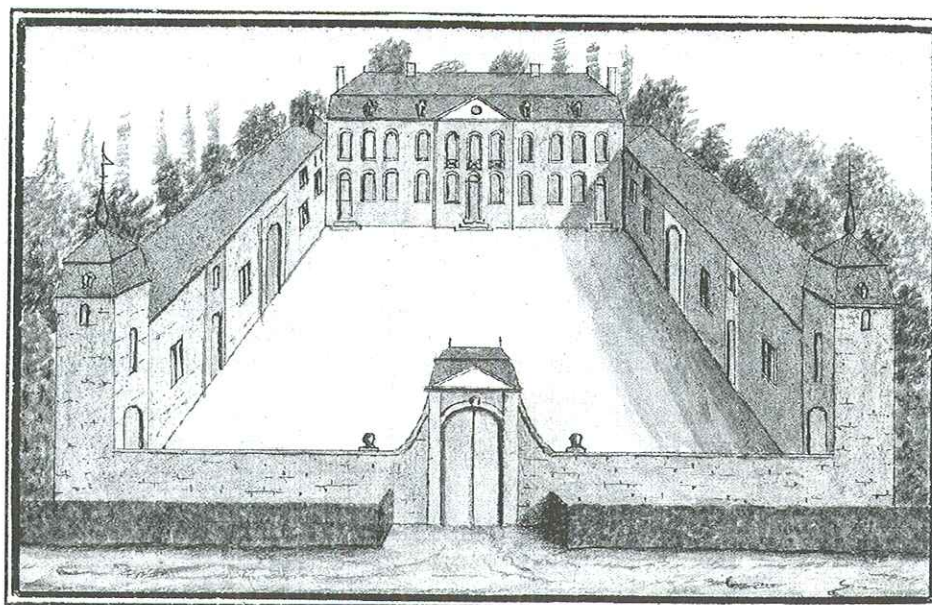
²⁰ Frans van Kerckem was de tweede zoon van Willem van Kerckem en Elisabeth de Borchgrave.

²¹ X. VAN DEN STEEN DE JEHAY, *La cathédrale de Saint-Lambert à Liège et son chapitre de tréfonciers*. Luik, 1880, p. 638.

²² Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepensbank van Kerkom*, nr. 8.

²³ L. DE HERCKENRODE, *Collection des tombes, épitaphes et blasons*. Gent, 1845, p. 118.

²⁴ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 119, fol. 117r-v.

Kerkom

Afbeelding: Aquarel van het kasteel van Kerkom door Philippe de Corswarem, ca. 1830. In de 18de eeuw was het kasteel achtereenvolgens eigendom van de plaatselijke heren Lambert van Schoor, Lambert Hendrik van Schoor en Theresia de Bormans d'Hasselbrouck, weduwe de Séllys. Uit *Kastelen op papier: Aquarellen van Limburgse kastelen uit de eerste helft van de negentiende eeuw*. Wijer, 2005, p. 67.

De heerlijkheid Muizen in het bezit van de familie van Kerckem (1619-1665)

Muizen werd door Willem van Kerckem nagelaten aan zijn jongste zoon Arnold²⁵. Arnold van Kerckem was in 1639 als kanunnik opgenomen in het Luikse Sint-Lambertuskapittel.

---

²⁵ Hij was de tweede zoon van Willem van Kerckem uit zijn tweede huwelijk, met Anna de Glymes. Willems eerste zoon uit dit huwelijk, Philips Wijnand van Kerckem, huwde met Josina de Wilde van Mersen, erfdochter

---

Rombout Nijssen

Hij verliet het kapittel echter in 1644 om in het huwelijk te treden met zijn nicht Anna Maria van Kerckem, de dochter van zijn oom Robert en van Anna Maria van den Bosch. Zij erfde van haar vader onder meer de heerlijkheid Kozen en het kasteel van Wijer²⁶.

Arnold van Kerckem bleef tot in 1665 in het bezit van de heerlijkheid Muizen. In dat jaar nam de bisschop weer bezit van de heerlijkheid door hem, zoals in de oorspronkelijke verpandingsovereenkomst voorzien was, het pandkapitaal terug te betalen. Conrardus a Flemalia kreeg van de bisschoppelijke *Rekenkamer* de opdracht als afgevaardigde van de bisschop officieel bezit te nemen van de heerlijkheid. Hij deed dat door op 19 oktober het besluit van de bisschop in het schepenbankregister van Muizen te laten registreren en door zich op 20 oktober in de parochiekerk door de schepenen het klokkentouw ter hand te laten stellen en eigenhandig de kerkklokken te luiden²⁷.

De abt van Sint-Truiden pandheer van Muizen (1667-1762) en van Buvingen en Borlo (1620-1762)

Vervolgens werd de heerlijkheid Muizen op 1 juli 1667 voor 700 pattacons of 2800 gulden aan de abdij van Sint-Truiden verpand²⁸. Op 14 juli machtigde abt vander Smissen Servaas Foullon, regent van het seminarie in Sint-Truiden, en Jan Bernard van Gutschoven, stadhouder van de *Leenzaal* van de abt, om in zijn naam officieel bezit te nemen van de heerlijkheid²⁹. Vervolgens mochten de abten van Sint-Truiden zich tot in 1762 heer van Muizen noemen.

Hoewel in 1665 in de Luikse *Rekenkamer* ook besloten was om de heerlijkheid Buvingen weer bij het bisschoppelijk domein te voegen, en haar aan het gezag van de abt van Sint-Truiden te onttrekken³⁰, staat het niet vast of dat besluit ook uitgevoerd werd. Van het archief van de schepenbank van Buvingen bleven helaas niet meer dan enkele fragmenten bewaard³¹. Een verslag over de inbezitneming van de heerlijkheid namens de bisschop in

---

van de heerlijkheid Grathem (Nederlands Limburg) en van het kasteel van Groot-Buggenum. In 1662 werd hij drossaard van het land van Horn. Zie J.H. HANSSEN, *Inventaris van het archief van de familie de Borchgrave d'Altena 1392-1793* [Rijksarchief in Limburg. Inventarissen, 29]. Maastricht, 1983, p. 9; J. BONNEUX, *Het kasteel van Wijer*. Kozen, 1995, p. 5-7.

²⁶ Een steen met het aliantiewapen van Arnold en Anna Maria van Kerckem is ingemetseld boven een buitendeur van de kasteelhoeve van Wijer.

²⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 25, fol. 21r-22r.

²⁸ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de abdij van Sint-Truiden*, nr. 916; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 118, fol. 35r-37v.

²⁹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de abdij van Sint-Truiden*, nr. 30, p. 161-162.

³⁰ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 25, fol. 21r-22r.

³¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Buvingen*.

1665 is daar niet bij. Zeker vanaf 1667 trad de abt er weer als heer op. In Borlo kwam het heerschap van de abt tot in 1762 niet meer in het gedrang.

Op 9 juni 1762 echter kreeg de abdij het pandgeld voor Muizen, Buvingen en Borlo terug en werden haar deze pandheerlijkheden door de *Bisschoppelijke Tafel* ontnomen.

De pandheren van Jeuk uit de families d'Oijenbrugge en de Bormans (1685-1796)

In juli 1685 kreeg het Luikse Sint-Janskapittel de pandsom voor Jeuk terugbetaald en werd de heerlijkheid aan kanunnik Antoon Jeroen d'Oijenbrugge van Duras verpand, die in dezelfde periode ook de heerlijkheid Kerkom verwierf. Al op 12 februari 1687 droeg hij niet nader gespecificeerde rechten op de heerlijkheden Kerkom en Jeuk over aan Arnold Jamar, voor een jaarlijkse erfrente van 300 gulden. Zelf behield hij zich het recht voor om alle aan de heerlijkheid verbonden ambten, zoals die van schout of schepen, te begeben. Kort daarna heeft de kanunnik blijkbaar de heerlijkheid Jeuk terug verworven, want op 18 juli 1690 kon hij haar, onder hetzelfde voorbehoud, aan André de Bormans overdragen³². Voortaan werden schepenen in Jeuk aangesteld door kanunnik d'Oijenbrugge, waarop André de Bormans hun aanstelling bevestigde voordat zij voor de schepenbank de eed konden afleggen.

Vanaf 14 februari 1702 oefende André de Bormans d'Hasselbrouck alleen de heerlijke rechten uit in Jeuk. Die dag stelde hij er een nieuwe schepenbanksecretaris aan. De heerlijkheid bleef vervolgens in het bezit van de familie de Bormans d'Hasselbrouck, die het gelijknamige kasteel bij Jeuk bewoonde. André werd in de heerlijkheid Jeuk opgevolgd door zijn zoon André Grégoire en zijn kleinzoon Amand de Bormans d'Hasselbrouck (1737-1813)³³.

Muizen, Buvingen en Borlo in handen van de heren van Rosoux en van Kerkom en van hun erfgenamen (1762-1776)

Een week nadat de abdij van Sint-Truiden het pandgeld voor Muizen, Buvingen en Borlo had teruggekregen, werden de drie heerlijkheden op 15 juni 1762 verpand aan Karel de Matha, heer van Rosoux³⁴, en aan Hendrik Lambert van Schoor, de pandheer van Kerkom³⁵.

---

³² André de Bormans (1663-1729) verwierf in 1711-1712 ook de heerlijkheid Kortjys: *Annuaire de la noblesse de Belgique* 26, 1872, p. 64-65.

³³ *Annuaire de la noblesse de Belgique* 26, 1872, p. 65-66.

³⁴ Rosoux in de provincie Luik.

³⁵ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 120, fol. 121r-122v.

Rombout Nijssen

Tussen 1772 en 1776 werd het aandeel van Karel de Matha in deze pandheerlijkheden aan hem ontnomen, en aan Jan Frans Jozef de Bollis verpand³⁶. Toen na het overlijden van Hendrik Lambert van Schoor op 30 januari 1776 zijn neven en nichten Jan Hendrik, Amand, Maria Theresia en Maria Françoise de Bormans d'Hasselbrouck³⁷, en Lambert de Pitteurs³⁸, elk een vijfde deel erfden van de heerlijkheid Kerkom en van de helft van de heerlijkheden Muizen, Buvingen en Borlo, ontstond een bijzonder onoverzichtelijke situatie.

Zowel kanunnik Jan Hendrik de Bormans d'Hasselbrouck (1740-1780)³⁹ van het kathedraalkapittel, zijn zus Maria Theresia, weduwe van Michael Frans de Séllys, heer van Vreeren, Heur en Wihogne, en Jan Frans Jozef de Bollis richtten een verzoekschrift tot de bisschop om de heerlijkheden in hun geheel te panden. Als kanunnik van het kathedraalkapittel beschikte Jan Hendrik over de beste papieren en het kapittel besloot om de Bollis en de erfgenamen van Hendrik Lambert van Schoor uit te kopen en de vier heerlijkheden vervolgens in hun geheel voor 3800 gulden in pand te geven aan de kanunnik. De verpandingsakte werd op 20 december 1776 opgesteld⁴⁰.

Kerkom, Muizen, Borlo en Buvingen verpand aan kanunniken van het Luikse kathedraalkapittel (1776-1796)

Lang behield de kanunnik zijn nieuwe aanwinsten niet. Al op 6 januari 1777 droeg hij de vier heerlijkheden over aan zijn zus Maria Theresia de Bormans d'Hasselbrouck († 1794), weduwe de Séllys⁴¹.

Zeven jaren later verkoos het Sint-Lambertuskapittel *sede vacante* de heerlijkheden weer aan één van haar kanunniken toe te vertrouwen. Op 24 mei 1784 kreeg kanunnik Antoon Jozef de Pollard⁴² van het kapittel volmacht om met de weduwe de Séllys een regeling te treffen over het overnemen van de heerlijkheden, en al op 25 mei werden zij aan hem ver-

---

³⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 5; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 121, fol. 2v-5r.

³⁷ Kleinkinderen van André de Bormans de Hasselbrouck: *Annuaire de la noblesse de Belgique* 26, 1872, p. 65-66.

³⁸ *Annuaire de la noblesse de Belgique* 6, 1852, p. 253-257.

³⁹ Jan Hendrik werd in 1775 kanunnik van het Sint-Lambertuskapittel.

⁴⁰ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 1; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 121, fol. 2v-5r, nr. 123.

⁴¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 1; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 121, fol. 27v-28r.

⁴² Antoon Jozef de Pollard was kanunnik van het kathedraalkapittel van 1775 tot 1794: X. VAN DEN STEEN DE JEHAY, *La cathédrale de Saint-Lambert à Liège et son chapitre de trésoriers*. Luik, 1880, p. 671.

pand. Vervolgens betaalde hij haar op 9 juni 1784 het pandgeld van 3800 gulden terug⁴³. Op 14 juni 1784 nam de kanunnik in Kerkom, Muizen, Buvingen en Borlo plechtig bezit van zijn heerlijkheden⁴⁴.

De laatste heer van Kerkom, Muizen, Buvingen en Borlo was kanunnik Philippe Jozef de Woestenraedt⁴⁵. Hij nam de heerlijkheden op 28 juni 1792 voor dezelfde 3800 gulden van de Pollard over⁴⁶. Op 15 juli 1792 liet de weduwe de Séllys zich in naam van de nieuwe pandheer plechtig inhalen door de pastoor, de schepenen en de dorpsbewoners om op die wijze officieel in het bezit van de heerlijkheid gesteld te worden⁴⁷.

De inlijving van het prinsbisdom Luik bij Frankrijk, de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving en de afschaffing van de feodaliteit in 1795-1796 maakten een einde aan de heerschappij van alle pandheren.

Tekstuitgave: relaas van de inbezitneming van Kerkom, Muizen, Buvingen en Borlo door kanunnik de Pollard, 14 juni 1784⁴⁸

Relaas des besitneming deses heerlijkheijt door den seer eerw. en seer doorluchtigen heere Anthoin Joseph de Pollard, canonick domheer der cathedrale kercke van Luijck.

Ick ondergescreven publiecken notaris binnen de stadt Sint Truijden residerende, declare en attestere dat den seer eerw. en doorlucht. heere Anth. Jos. de Pollard, canonick domheer van Luijck, canonick van de collegiale kercke van St. Bartholomeus, raedts heer van den souverainen leensale van Luijck, etc. etc. etc., op heden vierthienden junij 1784 achtervolgens engager van het geseijt doorluchtig capittel in date van den 25 mej lestleden ende retraet gedaen door den gesejden heere uyt handen van mevrouwe Marie Therese Louise Constance baronesse douariere de Selijs, geboren de Bormans, in dato vanden negenden deser loopende maend, in presentie van mij gesejden notaris en geloofweerdige getuijgen naergenoemt, besit genomen heeft van de heerlijkheden van Kerckom, Muijsen, Buvingen

---

⁴³ Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 121, fol. 90v-91v, 104v-105r.

⁴⁴ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kerkom*, nr. 10, p. 455-463; *Archief van de schepenbank van Muizen*, nr. 16, p. 349-357.

⁴⁵ Philippe Jozef de Woestenraedt was kanunnik van het kathedraalkapittel van 1767 tot 1799: X. VAN DEN STEEN DE JEHAY, *La cathédrale de Saint-Lambert à Liège et son chapitre de trésoriers*. Luik, 1880, p. 680.

⁴⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kerkom*, nr. 11, fol. 37v-40r; Rijksarchief Luik, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 121, fol. 163r-v.

⁴⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kerkom*, nr. 11, fol. 37v-40v.

⁴⁸ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Kerkom*, nr. 10, p. 455-463.

en Borlo, el sulx in vuegen en manieren naervolgende.

Eerst in handen gestelt hebbende van de justitie van Kerckom copije authentique van voorss. engagere en gedaen retraet ten eijnde om aldaer geregistreert en gerealiseerd te worden, hebbe ick mij vergeselschapt met hooggemelden seer doorluchtigen heere en naergenaemde getuijgen mij begeben nae de kercke van Kerckom, alwaer nae het trecken der clocke om het volck te versaemelen, geseijden heere de kercke is ingegaen, waer door mij notaris aen het volck in groote meenichte vergaedert wesende, lecture gedaen sijnde van voorss. engagere en gedaen retraet en in myne gesejde qualiteit van notaris aan voorseyt volck kenbaer gemaect hebbende de qualiteit van gemelden heere, ende hun vermaent te hebben van aen hem allen eere en eerbiedt te betoenen die men aen den heere der plaetse schuldig is, heeft gemelden heere plaetse genoemen in de banck gedestineert aen den heere, waer nae den eerw. heer pastoor nae de benedictie het weijwater gegeven heeft aen welgemelden heere, hem het selven presenterende volgens gewoonte, van waer ons getransporteert hebbende tot in het clockhuys, heeft dickwile gemelden heer de handen geslaegen aen de clock, de welke men daer nae geluijt heeft middelerwijl de kercke uijtgaende, hebben wij ons van daer vergeselschapt door de camer en inwoonders van ditto Kerckom met vliegende vaendel en slaende trommel, gelijk wy daer aengekomen waeren, begeben nae de heerlijkheijt van Muijsen, ontrent welckers limiten de camer en inwoonders van Muijsen ontmoet hebbende, de die van Kerckom, hebben dese sig gerangeert in een dobbel linie alwaer de selve van hunne beleeftheijt bedanckt ende de complimenten van de inwoonders van Muijsen ontfangen hebbende, heeft de gesejde camer ons geleijt nae de heerlijkheijt en kercke van voorss. plaetse, aldaer exactelijck geobserveert hebbende alle de selve formalitijten als in die van Kerckom, hebben wij ons voorders vergeselschapt van de camer en inwoonders van Muijsen ons begeben naer die van Buvingen, alwaer wederom ontfangen geweest sijnde door de camer en inwoonders van ditto heerlijkheijt, hebben wij ons begeben tot voor de camer van de justitie van die plaetse alwaer in mijne gesejde qualiteit alnoch bestelt hebbende eene copije van dito engagere en retraet als boven, hebben wij ons begeben nae de kercke van voorss. plaetse alwaer de formaliteyten bovenwaerts breeder gedetailleert vernieuwt en geobserveert wesende, hebben wij ons eijndelijck ende alteijt geleijt en vergeselschapt soo boven, begeben nae de heerlijkheijt Borlo, alwaer wij gevonden hebben de inwoonders oft hunne vrouwen en kinderen besig met vreughdevueren te maecken in vollen veld, en hebben ons begeben nae het voorss. dorp en kercke, alwaer op nieffe begonst en voleijndt hebbende de dickwils gesejde formalitijten, hebben wij ons geretireert, alles welck wij ondergescreven notaris en getuijgen bijgewoont hebben ende den geseijden heere geleijt nae de voorss. heerlijkheden en kercken, alwaer alles wes voorscreven gepasseert is, aldus gedaen ende gepasseert ter plaetsen als boven, op jaer maend ende dag voorss. van acht uren tot elft uren voor middagh, aldaer present sijnde als getuijgen ten desen versocht

en specialijck gebeden de heeren canonick Messin en chevalier de Brouckmans, de welke benefens mij notaris de minute deses eigenhandig hebben onderteeckent bij translaet uijt het Fransch in 't Vlaensch conforme quod attestor, ende was onderteeckent Joan. Aegid. Schurmans, notarius.

Rombout Nijssen

Jaar	Kerkom	Muizen	Buvingen	Borlo	Jeuk
1580	1589 van Kerckem				
1590					
1600					
1610		1619 van Kerckem	1619 van Kerckem	1619 Kapittel St.- Jan	1619 Kapittel St.- Jan
1620			1620 Abdij van St.- Truiden	1620 Abdij van St.- Truiden	
1630					
1640					
1650					
1660		1665 bisschop van Luik	1665 ?		
1670		1667 Abdij van St.- Truiden	1667 Abdij van St.- Truiden?		
1680	1687 d'Oijenbrugge				1685 d'Oijenbrugge 1687 Jamar
1690					1690 de Bormans

De pandheren van Kerkom, Muizen, Buvingen, Borlo en Jeuk, 1589-1796

Jaar	Kerkom	Muizen	Buvingen	Borlo	Jeuk
1700	1706 van Schoor				
1710					
1720					
1730					
1740					
1750					
1760		1762 van Schoor/de Matha	1762 van Schoor/de Matha	1762 van Schoor/de Matha	
1770		1772 van Schoor/de Bollis	1772 van Schoor/de Bollis	1772 van Schoor/de Bollis	
	1776 de Bormans	1776 de Bormans	1776 de Bormans	1776 de Bormans	
1780	1784 de Pollard	1784 de Pollard	1784 de Pollard	1784 de Pollard	
1790	1792 de Woestenraedt	1792 de Woestenraedt	1792 de Woestenraedt	1792 de Woestenraedt	
1796					

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt

Hulde-album Jean Maenen

Naar aanleiding van de 60ste verjaardag van Jean Maenen heeft de Geschied- en Oudheidkundige Studiekring St.-Ursula in Lanaken een *Hulde-album* voor zijn voorzitter uitgegeven.

Het boek telt 262 bladzijden, verdeeld over de volgende bijdragen:

Theo Coun, Ten geleide (blz. 5-6);

Biografie van Jean Maenen (blz. 7-10);

Bibliografie van Jean Maenen (blz. 11-22);

Th. Coun, Het eerste onderwijs in Neerharen (1839-1884). Pijnlijke geboorte, gehandicapt leven en lange doodstrijd (blz. 23-98);

Raymond Driessen, *Bij desen miserabelen en soberen coniuñcturen van tijde*. Boeren in het graafschap Rekem (17de eeuw) (blz. 99-200);

Gerard Bongaers, De rundveestapel in de gemeente Lanaken in de periode 1942-1961 (blz. 201-218);

Mathieu Maesen, De kroniek (1892-1897) van pastoor A. Giot van Smeermaas (blz. 219-261).

Het *Hulde-album* kost (inclusief verzending) 12,60 euro (binnenland) of 18,80 euro (buitenland), te storten op rekening 778-5941071-70 op naam van Gossu p/a Guido Maesen, Pannestraat 40, 3620 Lanaken.